

Uzmanlar, eski eserlerin yenilenmesi konusunda değişik görüşler öne sürüyor

Restorasyon tartışması

Soğukçeşme: Çelik Gülersoy'un Topkapı Sarayı dışında restore ettiği Soğukçeşme sokağına geçeköndü ihya etmek eleştirisi yöneltenler var. Gülersoy'a göre bu yapılar Doğuya özgü bir olay.

Surlar: İstanbul surlarının onarımını ise Çelik Gülersoy eleştiriyor. Gülersoy, prensipte yanlış yapılar film platosu zihniyeti taşıdığı kanısında. Prof. Serdaroğlu ise sur onarımını savunuyor.

CEM HAMULOĞLU

Geçmişten günümüze dek gelebilmiş tarihsel dokunun geleceğe aktarılmasında en önemli görevi 'restorasyon' çalışmalarını üstleniyor kuşkusuz. Türkiye gibi zengin tarihsel mirasa sahip bir ülkede ise restorasyonun önemi ve sorumluluğu daha da artıyor. Yıllardır gelişme uğruna tarihsel dokuda yapılan tahribat ve yanlış kullanım sonucu yok olan tarih mirası ise restorasyonu gerçekleştirerek kadrörların zaman geçirilmeden yaygınlaştırılmasını zorunlu kılıyor.

"Restorasyonda dünyanın neresindeyiz?", "Türkiye'de restorasyon adına neler yapılıyor?" ya da daha genel bir ifadeyle, "Türkiye'de restorasyonun sorunları nelerdir?" Bu ve benzeri soruların yanıtları parasal kaynaktan yetmişmiş elemana, yasal çerçeveden uygulamadaki çarpıklıklara dek pek çok sorunu gündeme getiriyor.

Prof. Dr. Metin Sözen, "Hemen süpürücü eleştiriler yapılmasına ben tarafım değilim. Eleştirisi yapılmaması demiyorum. Bakın biz saraylarda sonsuz eleştiriye açığız. Ama onun hangi koşullar içinde yapıldığını da değerlendirmek lazım" diyor. Ama Türkiye'de

RENKLERE ELEŞTİRİ — Topkapı Sarayı ile Ayasofya arasında bulunan Soğukçeşme Sokağı için en yaygın eleştirilerin renkleri ile ilgiliydi. Çelik Gülersoy, "renkleri eleştirenleri maziyi bilmemekle" suçluyor. (Fotoğraflar: Uygur Gürkan)

'restorasyon' adına yapılanlar, çeşitli kaygılarla, çeşitli yönlerden eleştiriliyor.

Özellikle sivil mimari yapılarında gerçekleştirildiği çalışmalarla halktan büyük destek alan, ama bilimsel düzeyde zaman zaman eleştirilen Çelik Gülersoy, bu konuda hedeflerden yalnızca birisi. Bu eleştiriler, onarılan yapıların dekorasyonundan dış düzeylerinin renklerine dek uzanıyor. Topkapı Sarayı ile Ayasofya arasında bulunan ve ikinci derece tarihi eser olan Soğukçeşme Sokağı'nı restore ederek turizme açan Çelik Gülersoy'a karşı yapılan eleştiriler iki noktada toplanabilir. İlki, "1. derece eski eser olan Osmanlı Sarayı'nun önündeki 'geçeköndü'leri ihya etmeye ne gerek var?" şeklinde özetlenebilir. Gülersoy, "Belgelere göre henüz Top-

kapı Sarayı'nda oturulurken bite bu evler varmış. Belki bir Batı sarayının önünde bu tür yerleşimlere rastlanmaz. Ama İstanbul bir Doğu kentidir. Ve bu Doğu kentinin sarayının duvarına bitişik evler vardı" diyor. Soğukçeşme Sokağı için yapılan en yaygın eleştirisi ise, evlerin renklerine olmuştur. Ama Çelik Gülersoy, "Renkleri eleştirenleri maziyi bilmemekle suçluyorum" dediikten sonra şunları ekliyor:

"Renkler konusunda iki tane kaynak var. Birincisi Batılı gezginlerin görüş yazdıkları. İkinci kaynak ise dönem resimleri, gravürleri, yağlı ve sulu boya tabloları. Bu kaynaklarda eski İstanbul evlerinin övgüyle bahsediliyor. Bu renkler yosun yeşilinden, tahini sarı ve sardunya pembesine dek uzanır. Bunu bilmeyenler, İstanbul

evlerinin en döküntü hali olan kara tahtayı hatırlıyorlar. Suyu çekmiş, kırı yemiş kara tahtalı halini göz önüne alıyorlar."

Restorasyon çalışmalarına yapılan eleştirilerden en güncel olanı, ise İstanbul Kara Surları'nın onarımına ilişkin. İstanbul Belediyesi tarafından restore ettirilen surlara yapılan eleştiriler, "İstanbul'a yeni bir saldırı mı yapılacak, surların aynısını yapmanın ne anlamı var?" tümcesiyle özetlenebilir. Vakıf İnşaat'tan Erol Çetin, "Surlarda restorasyon yapılmadı, yenilendi. Fikir yanlıştır. Oysa surları dondurmak, olduğu gibi korumak gerekiyordu" derken, çalışmaları "ideolojik" olarak nitelleyen Çelik Gülersoy şunları söylüyordu:

"Prensipinde yanlış yapıyor. Yani zamanın ortadan kaldırdığı bin yıllık bir eseri bin yıl sonra hiç

gereksinme olmadan yeniden canlandırmak, ancak bir film platosu zihniyeti ile açıklanabilir. Bir dekor aranıyorsa böyle olur. İkincisi uygulamada yanlış yaparsınız çünkü bunların eni, boyu, ölçüleri konusunda hiçbir şey bilmiyorsunuz. Bence surlarda yapılanlar çok teatral, karşıdan bakılınca bir tarihi kent görüntüsü verilmek isteniyor. Böyle şey olmaz, zamanla ortadan kalkmış kısımları yeniden yapıyoruz diye canlandırmak ne ilmin, ne de sanatın sınırlarına girer. Zamanla sarmasıklar sarmış, taşları yosun tutmuş asırların romantik bir görünüm verdiği surları, kazıyıp pasta gibi yeniden yapar, yeşil çimenler ekerseniz, ortaya Haliç'teki gibi bir çocuk parkı çıkar."

Bu ve benzeri eleştiriler ise surların onarımını üstlenen TAÇ Vakfı'ndan Prof. Dr. Ümit Serdaroğlu şu yanıtı veriyor:

"Bu tür eleştirileri 'restorasyon'un ne olduğunu bilmeyenler yapabilir. Surların her yeri gıcır gıcır olacak değil. Özellikle surların üç kapısını onardık. Belli bir bölümü orjinal boyutlarına getiriliyor, eski görünümünü kazandırılıyor ki görenlere bir fikir versin. Dünyanın her yerinde kentler surlarını bu şekilde onarıyor."

Türkiye'de restorasyonun önündeki en önemli sorunlardan birisi de çalışmaları üstlenen kurum ve kuruluşların bir "bütünlükten" yoksun oluşu. Prof. Dr. Metin Sözen, "Aynı trende gidiyoruz. Ama kompartımanlar farklı olduğu için kendimizi de farklı sanıyoruz. Böyle şey olmaz" diyerek şunları söylüyor:

"Her kurum ve kuruluşta onarımlar, tanıtımlar belli bir düzeye ulaşmadıkça kültürel mirasımızın genel görüntüsü bütünlüğe ulaşamaz. Biz şimdi bir yol arıyoruz ve yol gösteriyoruz. Bunun genelleşmesini istiyoruz. Özellikle Kültür ve Turizm Bakanlığı, vakıflar ve özel sektördeki çalışmaları bir bütünlüğe ulaştırabilirsek, yalnızca İstanbul'da değil, Anadolu'nun hemen her yerinde bu tür çalışmalar daha sağlıklı bir statüye ulaştırılabilir. Bu tür gelişmeler bizi dünya ulusları arasındaki özel duruma yanaştıracaktır."

ÇELİK GÜLERSOY

Hukuki yapı çok zayıf

ÇELİK GÜLERSOY (Türk Turing Kurumu): Dünya, oldum olası restorasyon denen ilmin, tekniğin uygulamasını iyi bilir. Bizde yeni başlamış sayılabilir, çok yeni bir kavram. Ben bu durumu yine ana kültürel sebeplerine, toplum tipolojisine bağlıyorum.

Batı toplumları yerleşik hayat yaşadıkları için binalarını ve kentlerini de "kıyamete kadar ayakta durmak için yaptıklarından" tabii önelerine bunların devamlı bakım sorunu da geliyor. Doğu toplumları ise göçebe tipi oldukları için, kentlerine de aynı göçebe prensiplerini yerleştirdikleri bu durum için binalarını geçici yapılar sonucunu doğuruyor.

Kalıcı olmayan malzemeden yaptıkları için yıkıp yerine yenisini yapmak gibi bir sürecin içerisinde giriyorlar. Bunların da restorasyon diye bir bakım kavramları olmuyor. Restorasyon daha geniş bir şeydir. Bunun da her özel çerçevedeki adı bakım-dır. O yüzden, denir ki, "Bakım

tamamen Batı toplumlarının müessesesidir, Doğu toplumları bunu bilmez." Doğu ile Batı'yı birbirinden ayıran bir ayırım daha ortaya konmuştur. Şehirlerde kaldırım varsa o bir Batı kentidir, yoksa doğu kenti.

Bakım, Batı'da çok eskiden beri yaşanan bir olay. Türkiye mimari mirasının önemini kavrayalı şunun sırasında 20-30 yıl olmuştur. Restorasyon olayı da, kavramı da hayatımıza daha yeni yeni giriyor. O yüzden bir kargaşanın içindeyiz. Öncelikle hukuki çerçeve çok zayıf, yok gibi bir şey. Bu iş yalnız Eski Eserler Kanunu ile olmaz. Bu kanuna atıfta bulunacak yönetmeliklerin de çıkması lazım.

Restorasyon konusunda üç şeyi yapmamız lazım: 1- Kanunların ayrıntısını gösteren teknik yönetmelikler çıkmalı, esaslar hukuken saptanmalı, 2- Restorasyon diye bir bakım kavramları olmuyor. Restorasyon daha geniş bir şeydir. Bunun da her özel çerçevedeki adı bakım-dır. O yüzden, denir ki, "Bakım

MİMAR EROL ÇETİN

Restorasyonda malzemeyi iyi tanımak lazım

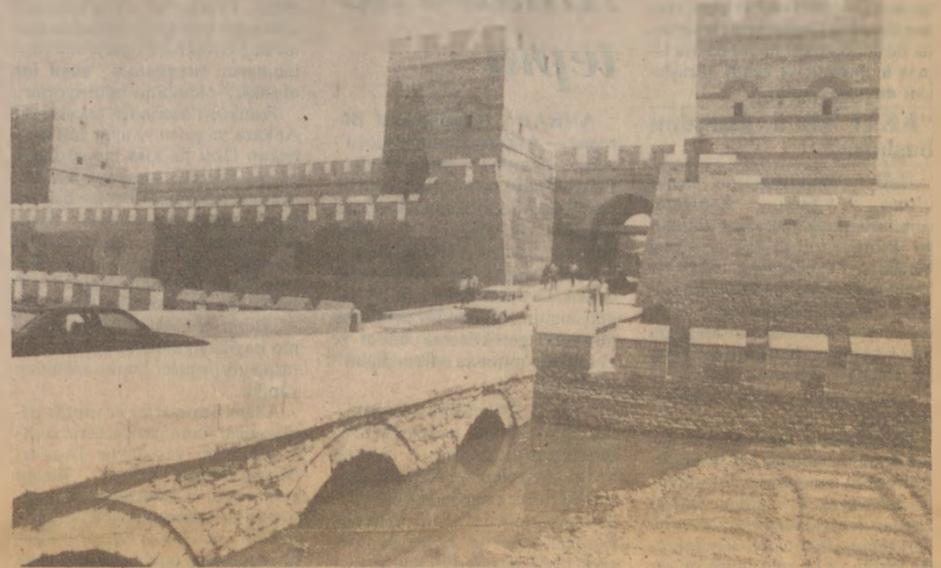
EROL ÇETİN (Vakıf İnşaat): Eski eserlerin geleceğe az yanlışla aktarılması sorunu, bu eserlerin yaşları hatırlandığında daha da önem kazanıyor.

Çünkü restorasyon sırasında uzmanların karşısına dikilen en önemli sorun, eski yapıların çağlar boyunca çeşitli onarımlarla günümüze dek gelmiş olmaları. Gerçi çağdaş restorasyon anlayışına göre bir yapının eski durumunu belirtmek için bazı yerlerinde örnekler bırakılıyor. Ama çağdaş anlamıyla 'restorasyon' kavramının daha oluşmadığı çağlarda günün modasına göre değiştirilen ya da kullanıma yönelik birtakım ekler alan yapıların günümüzdekilerden farklı olduğunu söylemek yanlış olurdu. Fosatti'nin müdahaleleri

sonucu, gerek ana kubbedeki süslemelerin renk ve deseninin, gerekse caminin çeşitli yerlerindeki ayet yazılarının açık mavi zemin üzerine beyaz harflerle yazılı olduğunu kimse fark edemedi. 1883 yılında Fosatti'nin yaptığı restorasyon çalışmaları sonucu, açık mavi zemin koyu yeşile dönüştürülürken, beyaz yazıların yerini de altın varak almıştı.

Sultanahmet'in restorasyonunu üstlenen Vakıf İnşaat'tan Mimar Erol Çetin, "Restorasyonda periyodları iyi tanımak lazım. Malzemeyi iyi tanımak lazım. Ve ne yapılacağına karar vermek lazım" dedikten sonra Sultanahmet'te yaptıkları değişikliğin öyküsünü şöyle anlatıyordu:

"Fosatti, restorasyon çalışmaları sırasında maalesef ayet yazıları ile orijinal bezemeleri, gerek renk, gerek desen olarak kendi zevkine göre değiştirmiş. Bugünkü bezemeler, 17. yüzyıl bezemelerinin çok kötü birer kopyası durumundadır. Bu bezemeleri Anıtlar Kurulu'nun onayladığı bir projeye göre eski durumuna getirdik."

AYNISI NA GEREK VAR — Anakent Belediyesi tarafından gerçekleştirilen İstanbul Kara Surları'nın onarımı "İstanbul'a yeni bir saldırı mı yapılacak, surların aynısını yapmanın ne anlamı var" şeklinde eleştiriyor.

Prof. METİN SÖZEN

Kültür mirası yerel yönetime

Türkiye'de kültür mirasının yerel yönetimlerle korunabileceğine inanıyorum. Devletin kültür kurumları da destek görevini yapmalı.

PROF. DR. METİN SÖZEN (Millî Saraylar): Ben devletin elinin, Türkiye'nin çok yoğun ve çok katmanlı olan kültür mirasını korumaya yeteceğine inanmıyorum. Biraz gerçekçi olalım. Ben yıllardır Türkiye'de kültür mirasının yerel yönetimlerle korunabileceğine inandım ve bu düşünceyi savundum. Türkiye'de kültür mirasını yerel yönetimlerin, yani o kentin hemşerilerinin seçtiği yöneticilerin, devlet kültür kurumlarının desteğiyle ya da uyarılarıyla korunacağına inanıyorum.

Su, berraklığını ve temizliğini, yeşil, rengini ve tonunu kaybettiği zaman içindeki tarihi eseri korumanız çok güçleşiyor. Bu yüzden restore edilen yapının çevresi de çok önemli. Biz bunu uyguladık. Bu, yaptığımız restorasyon ilkelere en büyükü gibi geliyor bana. Çünkü böyle bir ortamı yaşatmazsanız, yaptığınız inceliği de yaşatamazsınız. Güzel bir çevresi yoksa kirlenir, biter, mahvolur. Yapmış olursunuz ama koruyamamış olursunuz...

Her yapıyı, tarihi çevreyi, kendi yapıldığı ve tasarlandığı yerin mantığını yakaladığımız zaman doğru onarırsınız. Urfa'da onaracağınız bir evle Karadeniz'de onaracağınız ev arasında farklar vardır. Herkes tarafından kabul edilmiş kuramsal

manız çok güçleşiyor. Bu yüzden restore edilen yapının çevresi de çok önemli. Biz bunu uyguladık. Bu, yaptığımız restorasyon ilkelere en büyükü gibi geliyor bana. Çünkü böyle bir ortamı yaşatmazsanız, yaptığınız inceliği de yaşatamazsınız. Güzel bir çevresi yoksa kirlenir, biter, mahvolur. Yapmış olursunuz ama koruyamamış olursunuz...

Her yapıyı, tarihi çevreyi, kendi yapıldığı ve tasarlandığı yerin mantığını yakaladığımız zaman doğru onarırsınız. Urfa'da onaracağınız bir evle Karadeniz'de onaracağınız ev arasında farklar vardır. Herkes tarafından kabul edilmiş kuramsal

Prof. ÜMİT SERDAROĞLU

Kültür dökümü yapılmalı

Restorasyon laboratuvarları geliştirilmeli, teknik elemanlar yetiştirilmeli, geleneksel halk sanatı ustaları eğitilmeli.

PROF. DR. ÜMİT SERDAROĞLU (TAÇ Vakfı): Türkiye, son 25 yıl boyunca Birleşmiş Milletler ve Avrupa Parlamentosu'nun bir üyesi olarak bu konuda düzenlenmiş pek çok deklarasyonun altına imza koymuş, ancak kendini uluslararası platformda gereğince temsil ettirememiş, dolayısıyla da her kongre ve toplantıda olup bitenlerden haberi olmamış, sorumlu kamu kuruluşları, gelişmeleri kendilerine gönderilecek yazı ve risalelerle izleyebilmişler, bu nedenle de hızlı yürüyen gelişmelerin çok ge-

risinde kalmışlardır. Türkiye'nin sorunları şöyle sıralanabilir:

- Yasada öngörülmesine rağmen, ülkemizde gerçek anlamıyla bir kültür envanteri henüz yapılmamıştır.
- Ahşap sivil mimarlık örneklerinin çok yoğun olmasına karşılık, bunların korunma ve onarım sorunlarına cevap bulacak restorasyon laboratuvarlarımız geliştirilememiştir.
- Eğitimimiz güncel restorasyon

sonunların çözümünde görev alacak teknik elemanları yetiştirecek düzey ve olanaklara kavuşamamıştır.

• Giderek eksilen ve pek çok dalda kaybolan halk sanatı ustalarının yerine, yenilerinin yetişmesini sağlayacak koşullar yaratılmamıştır.

Tarihsel ve kültürel çevrelerin sağlıklı ve işlevsel bir bütünlüğe korunabileceğini gösteren Batı örneklerinin salt kamu ve özel kuruluşların çabaları ile oluşmadığı, aynı zamanda tarih ve kültür bilincine sahip yerel yönetimlerin katılımı ile gerçekleştirileceği hatırlanırsa, eylemi yerel yönetimlere ve oradan da halka yaymak gerektiği sonucu çıkar.

